

ВПЛИВ САМОСТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ НА ВИБІР СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТІ

IMPACT OF STUDENTS' SELF-ATTITUDE ON CHOICE OF BEHAVIOR STYLE IN CONFLICT

У статті висвітлено особливості впливу самоствавлення студентів на вибір стилю поведінки в конфлікті. Представлено аналіз вікових особливостей розвитку самоствавлення студентів, основних новоутворень юнацького віку.

До психологічного дослідження впливу особливостей самоствавлення на вибір стилю поведінки в конфлікті було залучено студентів другого курсу, що навчаються в Національному авіаційному університеті.

З метою вивчення особливостей самоствавлення студентів було використано низку психологічних методик, а саме методика самоствавлення С. Пантілеєва та методика дослідження установки особистості на себе М. Кун, Т. Мак-Партланд «Хто Я?» (в інтерпретації О. Бондарчук). Запропоновані методики дають можливість визначити рівні самосвідомості особистості через визначення структури ставлення до себе та крізь призму незалежних інтегрованих факторів «самоповага», «аутосимпатія», «самоприниження», а також дають можливість діагностувати загальний рівень самопрезентації та провести якісний контент-аналіз шляхом співставлення отриманих результатів із запропонованими групами характеристик, а саме освітньо-професійними, індивідуально-віковими, міжособистісними, сімейними, особистісно-громадянськими, особистісно-індивідуальними.

Отримані результати дослідження вказують на те, що більшість студентів мають середній рівень самоствавлення та високий рівень самопрезентації.

Водночас з метою вивчення домінуючого стилю поведінки в конфлікті було використано методика К. Томаса (в адаптації Н. Гришиної). У результаті дослідження було виявлено, що студенти використовують різні стилі поведінки в конфлікті, але все ж таки більш схильні до компромісу.

За результатами кореляційного аналізу було встановлено вплив особливостей самоствавлення студентів на вибір стилю поведінки в конфлікті. Зокрема, було виявлено залежність між вибором стилю поведінки в конфлікті досліджуваних студентів та компонентами їх самоствавлення, а саме самоповагою, аутосимпатією, самоприниженням, рівнем самопрезентації та окремими її групами характеристик.

Ключові слова: самоствавлення, студенти, стиль поведінки у конфлікті, Я-концепція, самопрезентація.

Impact of students' self-attitude on choice of behavior style in conflict is described in the article. Age-related features of the students' self-attitude and psychological age novel formations of adolescence are analyzed. Second-year students at National Aviation University were involved in the psychological study of impact of students' self-attitude on choice of behavior style in conflict.

A number of psychological methods were used to investigate features of the students' self-attitude, such as: method of self-attitude study by S. Pantileev and the Twenty Statements Test "Who am I?" by Manfred Kuhn & Thomas McPartland (modification O. Bondarchuk). The proposed methods provide an opportunity to determine the levels of the individual self-awareness through the definition of the self-attitude structure, through the prism of independent integrated factors such as "self-acceptance", "autosympathy", "self-humiliation"; and also provide an opportunity to determine the general level of self-presentation and to use qualitative content analysis by comparison of the received results with the offered characteristic groups, such as: educational and professional, age, interpersonal, family, civic, personal and individual characteristics. The results of the study indicate that most students have an average level of self-attitude and a high level of self-presentation.

At the same time, for the purpose of studying the dominating behavior style in conflict, K. Thomas's method was used (in N. Grishina's adaptation). As a result of a research it was revealed that students use different styles of behavior in the conflict, but nevertheless, are more inclined to a compromise.

By results of the correlation analysis the impact of students' self-attitude on choice of behavior style in conflict was established. In particular, it was revealed dependence between the students' choice of behavior style in conflict and components of their self-attitude, namely: self-acceptance, autot sympathy, self-humiliation, level of the self-presentation and some its characteristic groups.

Key words: self-attitude, students, behavior style in conflict, self-concept, self-presentation.

УДК 159.964.21: 378.091.212 (045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.13-2.2>

Бондар Л.В.

к.психол.н., доцент кафедри педагогіки та психології професійної освіти
Національний авіаційний університет
Проскурка Н.М.

старший викладач кафедри педагогіки та психології професійної освіти
Національний авіаційний університет
Синчук В.В.

магістрантка кафедри педагогіки та психології професійної освіти
Національний авіаційний університет

Постановка проблеми. Важливість розвитку самоствавлення студентів полягає у сприянні високій самосвідомості та саморозумінню, пристосуванню до мінливих умов суспільства. Однією з ознак сучасного соціуму є конфлікт, який проникає в усі сфери життєдіяльності людини та є рушійною силою розвитку ідентичності, вміння будувати здорові

стосунки, конструктивно виходити з конфліктних ситуацій.

Проблема розвитку позитивного самоствавлення студентів зумовлена деструктивністю можливих його негативних проявів, які впливатимуть на особистісний та професійний розвиток. Зокрема, міжособистісні стосунки в студентському періоді зумовлені складні-

стю нової соціальної ситуації та підвищеною конфліктністю. Позитивний розвиток самоставлення сприяє загальному саморозвитку, самовдосконаленню, самоорганізації, саморегуляції, самоактуалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етап розвитку особистості з переходом до періоду студентства, який тісно пов'язаний з віковими рамками юності, сприяє перебудові ціннісних орієнтацій та вимагає мобілізації всіх ресурсів. Проблемою розвитку особистості юнаків, їх самосвідомості, самоставлення та саморозуміння у різні часи займалися М. Дзугоева, А. Дмитрієв, В. Лісовський, А. Еромасова, І. Лілієнталь, Т. Вільхова, Л. Меньшикова, М. Енеєва, А. Газізулін, Н. Протасова, Б. Кайгородов. Найбільш цікавими розробками в межах вивчення конфліктів є праці вітчизняних дослідників, серед яких – Г. Ложкін, Н. Пов'якель, А. Гірник, Л. Долинська, І. Кошова, Н. Макарчук, Л. Матяш-Заяц та інші.

На думку І. Кона та В. Століна, головним новоутворенням студентського віку є формування особистої ідентичності як центрального психологічного процесу, становлення Я-концепції особистості. Відбувається перехід від самооцінки своїх поведінкових проявів до загальної оцінки власної особистості. У сучасній психологічній парадигмі наголошують на зміні психологічної направленості Я-концепції у разі переходу особистості до періоду студентства, Л. Божович, І. Дубровіна та інші зазначають різкий її розвиток саме у такому віці. Так, підвищується зацікавленість особистості у власному «Я», актуалізується відчуття самоцінності, інтерес до свого внутрішнього світу, локус-контроль змінюється із зовнішнього на внутрішній. Крім цього, на думку М. Савчина та Л. Василенко, саме в цьому віці з'являється виражений інтерес до пізнання себе як особистості, своїх здібностей, можливостей, схильність розглядати себе як творця власної долі [3].

О. Давиденко зазначає, що характерним для позитивного розвитку Я-концепції та зокрема самоставлення студентів є відкритість у своїх почуттях та емоціях, уявлення про себе як самостійну, вольову особистість з високим рівнем самооцінки та самовпевненості.

Щодо дисгармонізації Я-концепції студентів Т. Палачева, С. Пантілеєв та інші дослідники вказують на невміння розмежувати позитивні та негативні якості своєї поведінки та особистості загалом, внаслідок чого відбувається неприйняття себе, відчуженість стосовно своєї особистості, ригідність образу Я та небажання змінювати себе, підвищене критичне ставлення до своїх досягнень, тенденція до пошуку причини невдач у власній особистості, залежність від зовнішніх оцінок та обставин.

Усі ці негативні аспекти самоставлення призводять до внутрішньої конфліктності, незадоволеності собою та своїми можливостями, втрати інтересу до своєї особистості, до пасивності та обмеження своїх соціальних контактів, що своєю чергою має негативний вплив як на особистість людини, так і на професійний складник [1].

Таким чином, значна частина наукових праць присвячена віковим особливостям розвитку самоставлення, що призводить до недостатнього вивчення проблеми проявів такого феномена за професійним спрямуванням особистості та його впливу на поведінку у конфлікті.

Постановка завдання. Мета статті полягає у висвітленні результатів дослідження впливу самоставлення на вибір студентами стилю поведінки в конфлікті.

У нашому дослідженні такі компоненти самоставлення, як самоповага, аутосимпатія та самоприпинення, вивчалися за допомогою методики С. Пантілеєва [4]. Кількісний та якісний аналіз установки особистості на себе здійснено за методикою М. Кун, Т. Мак-Партланд «Хто Я?» (в інтерпретації О. Бондарчук) [2, с. 125–126]. Домінуючі стилі поведінки в конфлікті студентів було досліджено за допомогою методики дослідження стилю поведінки в конфлікті К. Томаса (адаптація Н. Гришиної). Обробка емпіричних даних здійснювалась за допомогою статистичного пакета SPSS 17.0.

Виклад основного матеріалу дослідження. Студентство охоплює період юності, що є перехідною фазою від дозрівання до зрілості, окреслюючи вікові межі в рамках 16–23 років. У періодизації загального психічного розвитку цей віковий період визначається як критичний і характеризується розривом ідеалу і реальності. Особливістю цього віку є формування світогляду як власної системи філософії життя, прагнення критично осмислювати світ навколо та самосвідомості, яка визначається ціннісним уявленням людини про себе, позитивним розвитком самоставлення.

Конфлікти є невід'ємною частиною життя та визначаються як зіткнення протилежно направлених, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремого індивіда, у міжособових взаємодіях чи міжособових стосунках індивіда і груп людей, пов'язане з гострими негативними емоційними переживаннями [7].

Кожен конфлікт є унікальним, але всіх їх об'єднують схожі функції, динаміка та можливі шляхи вирішення, які певною мірою залежать від стратегій поведінки у конфлікті, серед яких – суперництво, уникнення, пристосування, компроміс, співробітництво. Вибір певної стратегії поведінки у конфлікті у юнацькому віці залежить від низки факторів, які зумовлені ситуативністю, емоційним станом, досвідом перебування у схожих конфліктних ситу-

аціях та особистісними характеристиками, особливу роль серед яких відіграє розвиток та особливості «Я»-концепції особистості [5].

Відповідно до поставленого завдання вивчення впливу самоставлення на вибір студентами стилю поведінки в конфлікті було організоване та проведене на базі Національного авіаційного університету серед студентів 2-го курсу спеціальностей «Логістика», «Видавництво та поліграфія». У дослідженні взяли участь 42 респонденти віком від 18 до 22 років, із них – 21 жіночої статі та 21 чоловічої статі.

Методика дослідження самоставлення С. Пантілеєва спрямована на вивчення особливостей рівня самосвідомості особистості, визначення структури ставлення до себе. Методика включає такі шкали, як: замкнутість, самовпевненість, самокерівництво, віддзеркалене самовідношення, самоцінність, самоприйняття, самоприв'язаність, внутрішня конфліктність та самозвинувачення, які об'єднуються у незалежні інтегровані фактори «Самоповага», «Аутосимпатія», «Самоприниження».

Методика дослідження установки особистості на себе М. Кун, Т. Мак-Партланд «Хто я?» (в інтерпретації О. Бондарчук) дає можливість діагностувати загальний рівень самопрезентації. Якісний контент-аналіз здійснюється шляхом співставлення отриманих результатів із запропонованими групами характеристик, а саме: освітньо-професійними, індивідуально-віковими, сімейними, особистісно-громадянськими, міжособистісними, особистісно-індивідуальними.

Задля визначення домінуючого стилю поведінки в конфлікті студентів було використано методику дослідження стилю поведінки в конфлікті К. Томаса (адаптація Н. Гришиної). Опитувальник описує п'ять можливих стилів поведінки у конфлікті: суперництво, уникнення, пристосування, компроміс, співробітництво.

Згідно з результатами емпіричного дослідження за методикою С. Пантілеєва у більшості студентів виявлено середній рівень самоставлення.

За результатами дослідження, як видно з табл. 1, 19,05% респондентів мають високий рівень самоповаги, 61,9% – середній рівень і у 19,05% осіб виявлено низький рівень самоповаги. Аутосимпатія характерна на високому рівні 16,67% опитуваним, на середньому – для 64,3%, низькі показники за цією шкалою властиві для 19,05% досліджуваних. 16,67% студентів мають високі показники за шкалою самоприниження, 59,52% респондентів – середній рівень та у 23,81% досліджуваних констатовано низький рівень негативізму стосовно своєї особистості.

Для студентів з низьким рівнем самоповаги характерна невпевненість у собі, внутрішнє «Я» таких осіб підвладне зовнішнім обставинам, вони мають погану саморегуляцію. Досліджувані з високими значеннями за шкалою самоповаги, навпаки, вбачають у собі вільну, енергійну, впевнену в собі, активну особистість, яка сама інтегрує свою життєдіяльність, у таких студентів відсутня внутрішня напруженість.

Для осіб з низькими показниками за шкалою аутосимпатії властиві сумніви у цінності власної особистості, що межує з байдужістю до свого «Я» та втратою інтересу до свого внутрішнього світу, для них характерна недостатність самосприймання, неприйняття себе справжнім. Для студентів з високим рівнем аутосимпатії характерним є відчуття цінності власної особистості для себе та оточуючих, дружнє ставлення до себе, безумовне прийняття себе.

Щодо шкали самоприниження характерним для високих показників є наявність внутрішніх конфліктів, тривожно-депресивних станів, що супроводжуються переживанням почуття провини, самозвинувачення. Низькі значення

Таблиця 1

Розподіл респондентів за рівнем сформованості інтегрованих факторів самоставлення за методикою С. Пантілеєва

Інтегровані фактори	Кількість респондентів, у %		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Самоповага	19,05	61,90	19,05
Аутосимпатія	19,05	64,28	16,67
Самоприниження	23,81	59,52	16,67

Таблиця 2

Результати контент-аналізу самопрезентації студентів

Назва групи характеристик	Частота прояву, у %	Назва групи характеристик	Частота прояву, у %
Особистісно-індивідуальна	31,2%	Індивідуально-вікова	13,0%
Освітньо-професійна	24,8%	Міжособистісна	8,7%
Сімейна	14,0%	Особистісно-громадянська	8,3%

свідчать про позитивне ставлення студентів до себе незалежно від зовнішніх умов.

Результати діагностики рівня самопрезентації студентів за методикою дослідження установаки особистості на себе М. Кун, Т. Мак-Партланд «Хто я?» (в інтерпретації О. Бондарчук) показали, що високий рівень глобальної самопрезентації характерний для 57,1% опитуваних, середній рівень властивий 23,8% респондентам, низький – 19,1%. Рівні самопрезентації визначалися за загальною кількістю відповідей: менше 8 відповідей – низький рівень самопрезентації, 9–15 – середній рівень, понад 15 – високий рівень [6].

За результатами якісного контент-аналізу відповідей студентів, як видно з табл. 2, на першому місці серед частоти прояву у респондентів є особистісно-індивідуальні характеристики (31,2%), у цій групі студенти зазначали такі особливості, як: мрійник, марнотрат, загадка, любитель цікавих історій, колекціонер, реаліст, вірний, добрий, чуйний, дивакуватий, відповідальний, впертий, господиня, лідер, серйозний, красивий, позитивний, вразливий, розумний, модний, впевнений, боєць, незвичайний, запальний і інші.

Другою за частотою прояву є освітньо-професійна група характеристик (24,8%), для неї властиві такі відповіді, як: студент, учень, логіст, водій, профорг, спортсмен, продавець-консультант, бюджетник, спеціаліст, програміст, фахівець, музикант, художник, співак, танцюрист, гітарист, професіонал, аналітик, творець, дизайнер, аніматор, фотограф, поліграфіст.

Третю позицію займають сімейні та індивідуально-вікові характеристики (14,0% та 13,0% відповідно): член сім'ї, сестра, брат, син, донька, онук, майбутня мама, тітка, дядько, майбутня дружина або чоловік, серед індивідуально-вікових – дівчина, хлопець, людина, жінка, чоловік, дитина, парубок, особа, повнолітній.

Найнижчими за частотою прояву є міжособистісна (8,7%) та особистісно-громадянська (8,3%) групи характеристик: подруга, кохана дівчина, хлопець, друг, товариш, партнер, однокласник, особистісно-громадянську групи становили відповіді: особистість, українець, киянка, патріот, член суспільства, індивідуальність, громадянин.

Отже, особам з високим рівнем самопрезентації притаманний високий рівень усвідомлення себе як особистості, своїх позитивних та негативних якостей, що допомагає презентувати себе з кращого боку, властивою для такого рівня є багата різноманітність відповідей за групами характеристик. Респондентам з низьким рівнем важко усвідомити свою індивідуальність та приналежність до суспільних груп, вони мають недостатній рівень само-рефлексії, занижену самооцінку, що викликає труднощі у взаємодії з оточуючими.

На наступному етапі нашого дослідження було визначено стилі поведінки студентів у конфлікті за методикою К. Томаса. Результати представлені на рис. 1.

Як видно на рис.1, 31,0% опитуваних студентів частіше обирають стиль компромісу в конфлікті, 26,2% опитуваних обирають стилі уникнення, пристосування або співробітництва і 23,8% студентів застосовують стиль суперництва.

Згідно з інтерпретацією К. Томаса, дотримуючись стилю компромісу у конфлікті, опитувані надають перевагу пом'якшенню його наслідків та зберіганню відносин з опонентом шляхом знаходження варіанту вирішення проблеми, який буде задовольняти обидві сторони, але при цьому допускаючи втрату деяких своїх інтересів та поступливість своїм принципам. Стиль уникнення обирають респонденти, які не прагнуть відстоювати свої права, які не бачать у ньому потреби або вважають за краще можливість вирішення конфлікту без їхньої участі, крім цього, стиль уникнення характерний для людей, які вичікують слушної миті задля його продовження, аби знизити наростаюче напруження. Пристосування, як стиль поведінки у конфлікті, властиве для досліджуваних, які готові пожертвувати власними мотивами, інтересами та принципами задля потреб іншої людини, що дає змогу відновити гармонію у стосунках або, можливо, отримати певний кредит довіри на подальше вирішення більш важливих питань. Стилю співробітництва дотримуються особи, для яких важливе повне вирішення проблеми, яке повністю задовольнить інтереси обох сторін, використовуючи такий стиль, суб'єкти

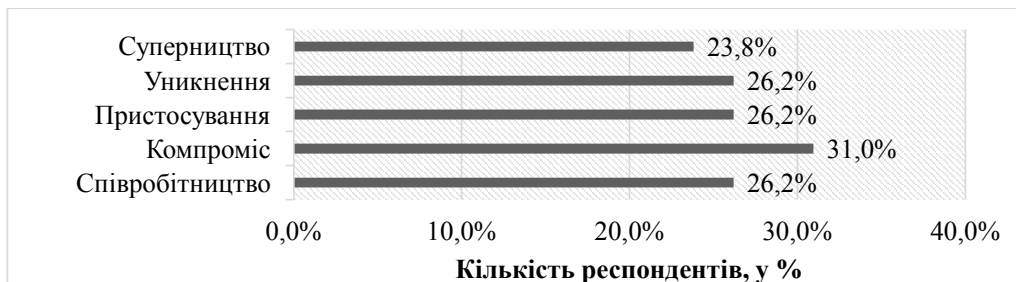

Рис. 1. Стилі поведінки студентів у конфлікті

схильні до відкритого обговорення проблемних питань, прихованих потреб та мотивів, що потребує певного часу, а отже, і дружнелюбності, мудрості, вміння висловлювати свої думки та презентувати себе і свої ідеї від обох опонентів. Стиль суперництва потребує певної жорстокості, директивності в обговоренні питань, бажання задовольнити свої потреби шляхом ігнорування інтересів опонента, впевненості у своїй правоті та у своїх діях, що потребує сильної, сформованої Я-концепції.

З метою виявлення кореляційних зв'язків між рівнем самоствавлення та стилями поведінки студентів у конфлікті було використано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена для визначення непараметричної міри статистичної залежності між двома змінними за допомогою програми SPSS 17.0.

У результаті було виявлено, що є двосторонній кореляційний зв'язок між вибором стилю поведінки в конфлікті «уникнення» та шкалою самоприниження ($p \leq 0,05$), освітньо-професійною групою самопрезентативних характеристик ($p \leq 0,05$); стилем поведінки в конфлікті «приспосовування» та рівнем самоприниження опитуваних ($p \leq 0,05$), встановлена від'ємна кореляція із самоповагою, аутосимпатією, самопрезентацією та її особистісно-громадянською групою характеристик на рівні значимості $p \leq 0,01$; а також між стилем поведінки в конфлікті «компроміс» та аутосимпатією, самопрезентацією та її особистісно-громадянською групою характеристик на рівні значимості $p \leq 0,05$, водночас було виявлено від'ємну кореляцію зі шкалою самоприниження на рівні $p \leq 0,01$; між вибором стилю «співробітництво» та аутосимпатією, самопрезентацією та групами характеристик освітньо-професійного та особистісно-громадянського самовизначення на рівні значущості $p \leq 0,05$ та з міжособистісною групою характеристик ($p \leq 0,01$), крім цього, наявна від'ємна кореляційна залежність стилю «співробітництва» із самоприниженням ($p \leq 0,01$).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, особливості самоствавлення особистості студентів є фактором вибору стилю поведінки в конфлікті, оскільки наявна залежність між вибором стилю поведінки в конфлікті досліджуваних студентів та компонентами їх самоствавлення, а саме: самоповагою, аутосимпатією, самоприниженням, рівнем самопрезентації та окремими її групами характеристик.

Результати дослідження вказують на те, що студенти, які схильні до внутрішніх конфліктів, тривожно-депресивних станів, що супроводжуються переживанням почуття провини, самозвинувачення, критично ставляться до своїх недоліків, схильні уникати конфліктів. Стиль пристосування вибирають схильні до внутрішніх конфліктів, пониження значущості

своєї особистості, низького рівня прийняття свого «Я», інтровертованості, скутості, тривожності. Стиль компромісу вибирають студенти, для яких характерне відчуття цінності власної особистості до себе та оточуючих, дружнє ставлення до себе, безумовне прийняття своєї особистості зі всіма перевагами та недоліками, які вміють презентувати себе, свою точку зору та активно діють у відстоюванні своїх інтересів. Вибір стилю співробітництва здійснюється особами, які позитивно ставляться до себе, на високому рівні усвідомлюють себе як особистість, їхні судження непадвласні мінливим обставинам, вони здатні гідно презентувати себе.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективами подальшого дослідження є: а) дослідження гендерних особливостей самоствавлення як чинника вибору стилю поведінки в конфлікті; б) розробка детальних психологічних рекомендацій та програм, призначених для розвитку позитивного самоствавлення студентів; в) впровадження та дослідження ефективності програми розвитку позитивного самоствавлення студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барська В.О. Психологічні умови розвитку позитивної «Я-концепції» особистості студента. *Вісник Донецького гуманітарного університету. Гуманітарні науки*. Вінниця. 2015. № 1–2. С. 16–21. URL: <http://jvestnik-b.donnu.edu.ua/article/view/2542>.
2. Бондарчук О.І. Методика дослідження особливостей психологічної готовності керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін / за наук. ред. О.І. Бондарчук. Київ, 2014. 148 с.
3. Неволина В.В. Психолого-педагогические условия саморазвития личности в юношеском возрасте. *Казанский педагогический журнал*. Казань. 2015. № 5-1. С. 166–170. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologo-pedagogicheskie-usloviya-samorazvitiya-lichnosti-v-yunosheskom-vozzraste>.
4. Пантеев С.П. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. Москва : МГУ, 1991. 108 с.
5. Петрова Е.Г. Особенности выбора стратегии поведения в конфликте в студенческой среде. *Вестник Таганрогского педагогического института*. Таганрог. 2015. № 2. С. 283–288. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-vybora-strategii-povedeniya-v-konflikte-v-studencheskoy-srede>.
6. Проскурка Н.М. Особливості особистісного компонента аутопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. № 121. Чернігів : ЧНПУ, 2014. С. 124–128.
7. Шевцова О.М., Синчук В.В. Я-концепція як чинник вибору стратегії поведінки у конфлікті осіб юнацького віку. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень* : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 листопада 2019). Київ, 2019. С. 194–198. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/40833>.